

Van symptoombestrijding tot haalbare utopieën

MARIAN DEBLONDE

Otto Neurath, een opmerkelijke wetenschapsfilosoof, economist en activist, schreef ergens dat het verloren moeite is om een metafysische wetenschap (wat in zijn ogen neerkomt op een vierkante cirkel of een kromme rechte) met logische middelen te repareren. Je kon beter helemaal opnieuw beginnen binnen het betreffende wetenschapsgebied. Neurath leefde rond de laatste eeuwwisseling, wordt nu stilaan erkend als een voorloper van (een kritische stroming binnen) de ecologische economie en had, toen hij de voorgaande bedenking uitte, de orthodoxe (zeg maar: neoklassieke) economie voor ogen.

De tekst 'van groeidwang naar ecologische welvaart' lijkt Neurath's overtuiging te bevestigen. Hoe kritisch de auteur ook kijkt naar ons economisch systeem en onze economische wetenschap, hij ontsnapt niet werkelijk aan het orthodox economisch gedachtengoed. Daarvan getuigen zijn geloof in consumptie als de motor van de economie, zijn zoektocht naar de directe relatie tussen economische en ecologische

processen en zijn visie op mogelijke remedies.

De lezer zal zich afvragen wat er dan zo fundamenteel problematisch is aan de orthodoxe economie, en wat er tegenover moet komen te staan. Het grootste bezwaar tegen de neoklassieke theorie is dat zij uitgaat van de gegeven economische orde en deze dus impliciet accepteert als zo niet de enige, dan toch de best mogelijke orde. Met als gevolg dat zij geen inzicht kan bieden in verbanden tussen deze orde enerzijds en (socio-)ecologische problemen anderzijds. De door milieu-economen of economisch geschoolde politici voorgestelde milieumaatregelen behoren bijgevolg eerder tot de categorie 'symptoombestrijding', dan dat ze berusten op een grondige diagnose.

Een grondiger analyse van onze (stilaan wereldwijde) economische orde zou niet de consumenten aanwijzen als haar motor, maar zou haar beschrijven als een monetaire economie. In een monetaire economie is nettowinst de grote

drijfveer. Zij bepaalt het inkomen van de ondernemer, de investeringsruimte of de mogelijkheden tot technologische vernieuwing, de keuze van de gemaakte producten (en bijgevolg de keuzemogelijkheden van de consumenten) én de organisatie van de hele productieketen.

Kenmerkend voor een monetaire economie is verder de poging om alles in een enkele eenheid, namelijk geld, uit te drukken. Arbeid, vrije tijd, uitputting van grondstoffen, vervuiling, gezondheid, inkomensverdeling, kennis, werkloosheid, etc.: alles wordt gerangschikt op een monetaire schaal en gereduceerd tot (financiële) kosten en baten. Het gelijke wordt opgeteld bij het ongelijke: de orthodoxe economische wetenschap als mathematisch gesofistikeerde boekhoudkunde. Dat ook kritische milieu-economen zich in de val laten lokken, blijkt uit de door Daly en Cobb ontwikkelde ISEW-index. De vertaling van sociale en ecologische problemen in een indexcijfer verhult echter de grote hoeveelheid politieke en morele keuzes die tijdens het vertalingsproces gemaakt of bevestigd worden en presenteert het resultaat als een wetenschappelijk, dus neutraal en objectief, gegeven. Met als gevolg dat zowel politici als het brede publiek eraan gewend raken te rekenen waar ze horen te discussiëren... en dat terwijl uiteindelijk niemand weet waar de cijfers precies naar verwijzen.

Eén ding is zeker: indexcijfers zijn nooit een goede maatstaf voor het welzijn van mensen, noch voor de toestand van het lokale en globale milieu. Dat heeft niets te maken met een nog slecht ontwikkelde wetenschappelijke methodologie, maar met de eenvoudige onmogelijkheid om welzijn of een wenselijke

ecologische omgeving in indexcijfers uit te drukken. De effecten van diverse sociale en economische structuren op menselijk welzijn en op de situatie van onze omgeving kunnen hoogstens met elkaar vergeleken, maar nooit volgens een enkele standaard gerangschikt worden. Vergelijken is een kwestie van moreel en politiek oordelen, niet van rekenen.

Een grondiger analyse zou onze economische orde begrijpen als slechts één mogelijke orde en verder zoeken naar de eigenschappen van een specifieke legale, politieke en culturele context die een door winst gestuurde economische orde mogelijk maakt en ondersteunt. Zij zou, gewapend met deze informatie, inzicht proberen te bieden in structurele verbanden (dat wil zeggen verbanden die voortvloeien uit de legale en politieke organisatie van onze economische orde) tussen de ontwikkeling van onze economie en de ontwikkeling van lokale en globale ecologische systemen (geïnstitutionaliseerde eigendomsrechten, bijvoorbeeld, blijken een belangrijke factor te zijn). Een alternatieve milieu-economie beperkt zich met andere woorden niet tot een onderzoek naar de directe relatie tussen economische productie- en consumptieprocessen enerzijds en milieudegradatie anderzijds, maar probeert de systematische interacties tussen een in een specifieke sociale en historische context ingebed economisch systeem en haar ecologische omgeving op het spoor te komen.

Een andere (milieu-)economische wetenschap, die onderzoek doet naar de correlaties tussen economische ordes en menselijk welzijn – met inbegrip van hun ecologische omgeving –, is tegelijk meer en minder dan de ortho-

doxe milieu-economie. Meer: omdat ze fundamentele inzichten kan bieden. Minder: omdat ze onmogelijk kan fungeren als een politieke gereedschapskist. Het aardige van de wetenschapsfilosoof Neurath is dat hij ons zowel op de mogelijkheden als op de beperkingen van wetenschappelijke rationaliteit wijst. Wetenschappen zijn niet geschikt als leverancier van instrumenten voor politiek beleid. Wetenschappen kunnen hoogstens inzicht bieden in bestaande situaties. En ze kunnen een waaier van toekomstige mogelijkheden schetsen. Zij het dat we dit laatste alweer met een korreltje zout moeten nemen: deze schets is altijd het resultaat van historisch en sociaal geconditioneerde wetenschappers wiens wetenschappelijke arbeid zelf mede het resultaat is van logisch niet te verantwoorden beslissingen. Uiteindelijk moeten politieke – dat wil zeggen via democratische inbreng verkregen – argumenten de doorslag geven. Volgens Neurath is niet een wetenschappelijke organisatie van de samenleving het hoogste streven van een Verlichte Moderniteit, maar een politieke organisatie, gebaseerd op een duidelijke, algemene erkenning van de mogelijkheden en grenzen van wetenschappelijke kennis.

Inderdaad, zolang onze politieke overheden zich willen handhaven binnen een stilaan mondiaal vertakte monetaire economie, zijn ze aan handen en voeten gebonden. Vandaar het belang van een vernieuwde – want aansluitend bij oudere tradities binnen de geschiedenis van de economie – milieu-economische wetenschap: door fundamentele analyses te leveren van westers getinte economieën kunnen economen geschiedenis schrijven, meer bepaald de “geschiedenis van de toekomst”, in de vorm van haalbare utopieën. Zij kun-

nen politici en burgers inspireren tot politieke beslissingen die leiden naar mogelijke en wenselijke, humane en ecologisch verantwoorde samenlevingen.

Marian Deblonde is docente en assistente in opleiding aan de Landbouw-
universiteit van Wageningen. Zij bereidt een proefschrift voor over de politiek van
milieu-economische theorieën. Daarnaast is zij redactielid van *Oikos*.